

Bent Jensen: *Stalinismens fascination*, København, Gyldendal, 1984.

I perioden fra 1930'ernes begyndelse til slutningen af 1950'erne var Sovjetunionen og Stalin genstand for en nærmest religiøs dyrkelse og forherligelse blandt intellektuelle i de vestlige borgerlige demokratier; samtidig hermed foregik der i Sovjetunionen en menneske- og kulturdestruktion i et omfang, der tåler sammenligning med det nazistiske barbari. Dette forhold har Bent Jensen oplevet så umiddelbart uforståeligt, at han har undersøgt fænomenet nærmere, og dette er resultatet i bogen "Stalinismens fascination".

Uforståeligheden grunder i en opfattelse af de intellektuelle som "bærere" af den kritiske fornuft, som magtens antipoder; men den bunder også i det forhold, at intellektuelle rent faktisk opfatter sig selv således. Mens man med rette kan stille spørgsmålstegn ved (og det gør Bent Jensen da også), at de intellektuelle nødvendigvis i højere grad skulle være i besiddelse af kritisk fornuft end andre dødelige (og uforståeligheden i denne henseende derfor opløser sig), så er det en kendsgerning, at en række danske intellektuelle i den pågældende periode oplevede (eller hævdede at opleve) Paradis åbenbare sig på Jord i form af det stalinistiske terrorregime, samtidig med at de opfattede sig selv som kritiske hoveder. De bedrog sig selv (og andre) og dragedes som nat-sværmerne mod magtens lys. "Stalinismens fascination" handler om selvbedraget og de intellektuelles ambivalente forhold til magten.

Bogen består af to hoveddele, en beskrivende og en forklarende, hvor den beskrivende er langt den største, og herved "kvæler" Jensen desværre en stor del af den interesse, læseren (eventuelt) har fattet for hans projekt. Selvfølgelig er det nødvendigt at do-

kumentere de intellektuelles knæfald, men 150 sider om stalinismens "fænomenologi" er kedeligt. En større vægtning af det forklarende afsnit var ønskelig, også for at bogen kunne opnå relevans for os idag, hvor Stalin-disciplinene udgør en ubetydelig minoritet.

Min oplevelse ved at læse det beskrivende afsnit var først at forbløffes over løgnene og bedragets omfang, dernæst at kede mig, men mod slutningen fik jeg en uhyggelig oplevelse: Jeg var efterhånden blevet bombarderet med løgne og argumentationer, der vender tingene på hovedet, i en sådan grad, at mine egne begreber følte meningsløse og ubrugelige. Ved at anvende Marx'ske og progressivt borgerlige begreber med et modsat betydningsindhold, så kunne stalinisterne i et propagandabombardement lamme den kritiske fornuft - de fratog den dens udfoldelsesmedium. Den kritiske fornuft kan ikke bruge sine begreber som skyts mod den rene apologi for magten, for denne har allerede overtaget dem. Ved at postulere, at had og menneskeforagt er kærlighed, tyranni og terror frihed, armod rigdom, så har apologien afskærmet sig i forhold til den tænkning, der tager drømmen om Paradis alvorligt; ved at mediere og opløse modsætninger begrebsligt, der på et eksistentielt plan har karakter af at være absolutte, har apologien gjort sig immun over for kritikens kategoriale differentieringer, og den eneste måde, hvorpå denne kan redde sig selv og samtidig træde i forhold til apologien er gennem den fortvivlede insisteren på, at magtforherligelsen er løgn. I forhold til sig selv kan det måske blive nødvendigt for fornuften at reformulere sine begreber, dvs. give den ladning, det betydningsindhold, den sandhedens energi, der har været knyttet til dens hidtidige begreber, nye navne. Måske er det et vilkår for den tænkning, der nægter at lade sig indfange af og indordne under magten, at den

løbende må "transponere" sine indsigter - kært barn har som bekendt mange navne.

Bent Jensen hævder i det forklarende afsnit, at Stalin-fascinationen havde mange årsager, dog er det "ikke de faktiske omstændigheder og begivenheder i 1930'erne, der kan forklare stalinismens fascination. Stalinismen var svar på noget andet." (s. 172). Det var psykologi, det handlede om; primært nihilisme-problemet, angsten for at leve livet på eget ansvar. Det er den gammelkendte historie om værdirelativeringen som følge af det borgerlige samfunds opkomst. Men hvorfor antog den segnede angst for friheden en så religiøst præget skikkelse? Var der ikke, som Jensen er inde på, tale om det fortrængtes tilbagevenden, om fortrængte religiøse behovs genkomst? Hvis dette er tilfældet, så må det for mig at se være nødvendigt for os ugudelige i dag at forholde os til den religiøsitet, der er gemt væk i en afkrog af sindet (som danskere er vi jo vokset op med Grundtvig og Folkekirken), hvis vi vil undgå faren for dens tilbagevenden i dæmonisk form som magt- og terortilbedelse.

Et andet og mere fundamentalt spørgsmål er det endelig, om behovet for at kunne identificere noget som godt og andet som ondt ikke er reelt nok - dvs. ikke nødvendigvis er udtryk for en segnet angst for friheden, og dermed om helliggørelsen af det gode nødvendigvis er en undertrykkelse af friheden *eksistentielt* set. Dette gælder ikke blot i forhold til frigørelse; måske er helliggørelsen den eneste fornuftige måde, hvorpå der kan opstå balance mellem menneskelivet og samfundslivet ved at den energi, det profane almene ikke kan absorbere, fordi det i forsøget herpå vil ødelægge sig selv, "opsuges" af det sakrale.

Dette kommer Bent Jensen desværre ikke ind på - desværre, fordi hans bog hermed i højere grad ville være blevet vedkommende.

Dan Arnum Hansen

